Hodnota lidského života

Pandemie koronaviru akcentuje zásadní etické otázky

Jiří Horecký
spolupracovník redakce

Již mnoho desítek let je zdravotní péče v Evropě dostupná pro všechny. Je to samozřejmost, o kterou se nemusí bojovat, kterou nikdo nezpochybňuje a která se stala součástí dnešní Evropy. Až do března roku 2020, kdy byla situace natolik kritická, že bylo poskytnutí zdravotní péče podmíněno věkem. Některé italské (stejně jako americké) nemocnice odmítaly hospitalizaci osob starších 60, 65 nebo 80 let. Mimo jiné to byla právě tato pro nás šokující a doposud neznámá zkušenost, že péče je jen pro ty „mladší", která vyděsila politiky řady evropských zemí, probudila je a donutila k okamžitým reakcím. Jaká byla logika selekce pacientů? A jaká je vlastně hodnota života seniorů?

Co lze vyčíslit

Hodnotou rozumíme množství peněz, které získáme za daný statek. Život ale není vyměnitelný, tedy směnitelný za peníze. Při stanovení hodnoty života se musíme spíše než s ekonomickými principy a přístupy vyrovnat také s etickým pojetím a etickými dilematy, pokud je to vůbec možné.

V praxi se setkáváme s jednoduchým přístupem, který de facto určuje hodnotu života podle toho, kolik nám ještě zbývá času. Stejnou logikou přistupovali k selekci některé evropské nemocnice v době koronavirové. Ačkoli se při diskusích či stanovování hodnoty života opíráme o ekonomický přístup, má lidský život pro své okolí, tedy pro své nejbližší, hodnotu nevyčíslitelnou. Pokud nám zemře někdo blízký, dali bychom, tedy přesněji vyjádřeno, obětovali bychom mnoho, abychom mohli jeho život na chvilku vrátit či prodloužit. Bolest a strádání, které prožívají blízcí, milující a pozůstalí, jsou nevyčíslitelné.

Při úvaze o hodnotě života se často střetávají dva velké etické koncepty – teorie užitku a teorie mravních kategorií. Podle teorie užitku (například Jeremy Bentham, 18. století, Anglie) je morální takové řešení, které maximalizuje užitek činu. Každý užitek lze kvantifikovat, potom je oprávněné počítat s hodnotou předpokládané ekonomické aktivity člověka či s podobnými parametry. V teoriích morálních kategorií je život nejvyšší hodnotou, například u Johna Locka, právo na život je nezcizitelné a člověk se ho nemůže vzdát ani na základě souhlasu, na rozdíl od dalších dvou fundamentálních práv, jimiž jsou svoboda a vlastnictví. V praktickém životě bude dobré se ptát, pro jaké účely hodnotu života zvažujeme. Je-li to třeba pro účely pojištění, pak je ekonomické zdůvodnění namístě. Rozhoduje-li se o právu na zdravotní péči v situaci výběru mezi více jedinci, pak by se měly zapojit i jiné hodnoty jako například otázka: „Pro kolik lidí bude smrt této osoby nenahraditelnou ztrátou?" Rozhodování by nemělo být nikdy mechanické, na základě jednoho jednoduchého principu, jako je třeba věk pacienta.

> Hlavní potřebou vyčíslení hodnoty života v penězích jsou soudní spory, tedy pro účely kompenzací, odškodnění či náhrad.

Donedávna čtvrtmilion

Hlavní potřebou vyčíslení hodnoty života v penězích jsou soudní spory, tedy pro účely kompenzací, odškodnění či náhrad. Tyto soudní náhrady za zmařený lidský život mají v oblasti práva dlouhou historii, zejména ve Spojených státech. I v České republice se v rámci soudní praxe setkáváme s vyčíslením hodnoty života. Občanský zákoník z roku 1964, platný až do konce roku 2013, ji vyčísloval numericky částkou 240 tisíc korun (sic!). Nový občanský zákoník to již nečiní a ponechává rozhodování soudní praxi.

Pro tyto účely se vychází z ekonomické aktivity člověka, tedy kolik si za celý svůj život může vydělat peněz. Konkrétně jde o 400 nominálních výplat/mezd, to je deset milionů korun, jak tato hodnota byla vyčíslena v roce 2014. Dnes by stejnou logikou hodnota lidského života atakovala hranici 12 milionů korun.

Problém takto jednoduché, nebo lépe řečeno zjednodušené kalkulace hodnoty života je, že zahrnuje pouze a jen ekonomickou aktivitu člověka v rámci jeho práce, jeho povolání. Člověk však přirozeně vytváří řadu jiných hodnot mimo své povolání. Vytvořit vzorec či algoritmus, který by zhodnotil všechny tyto složky, tyto jednotlivosti, není možné ani reálné. Proto i občanský zákoník zohledňuje exaktně nezměřitelné dopady na pozůstalé, duševní útrapy a nakonec uzavírá obecnou formulací, že *„nelze-li výši náhrady určit, stanoví se podle zásad slušnosti"*.

Vertikální a horizontální

Existují dva možné pohledy na hodnotu lidského života. Pro zjednodušení si je pojmenujme jako vertikální a horizontální pojetí hodnoty života.

Horizontální pojetí nás provádí časem. Čím více času nám zbývá, tím větší má náš život cenu. Ostatně je to v souladu s přístupem soudů, ale i nemocnic v době krize. Čím více ekonomické aktivity, ale i sociálních kontaktů můžeme od jedince do konce jeho života očekávat, tím větší je jeho hodnota.

Jde tak trochu o spartánský přístup k životu, kdy měřítkem hodnoty života byla bojeschopnost jedince. A v této logice, pokud máme omezenou možnost záchrany lidských životů, se rozhodujeme přednostně pro ty, kteří mají vyšší „výnosnost".

Vertikální pohled je zcela opačný. Odráží právě celkový celoživotní přínos člověka svým blízkým, rodině, ostatním lidem a společnosti. Jde o obrácený pohled, otočené pojetí. Právě ten jedinec, který svým úsilím, svými aktivitami, tedy svým životem vytvořil nejvíce hodnot, statků nebo děl, má „větší" hodnotu. Zde se tedy nedíváme na člověka optikou

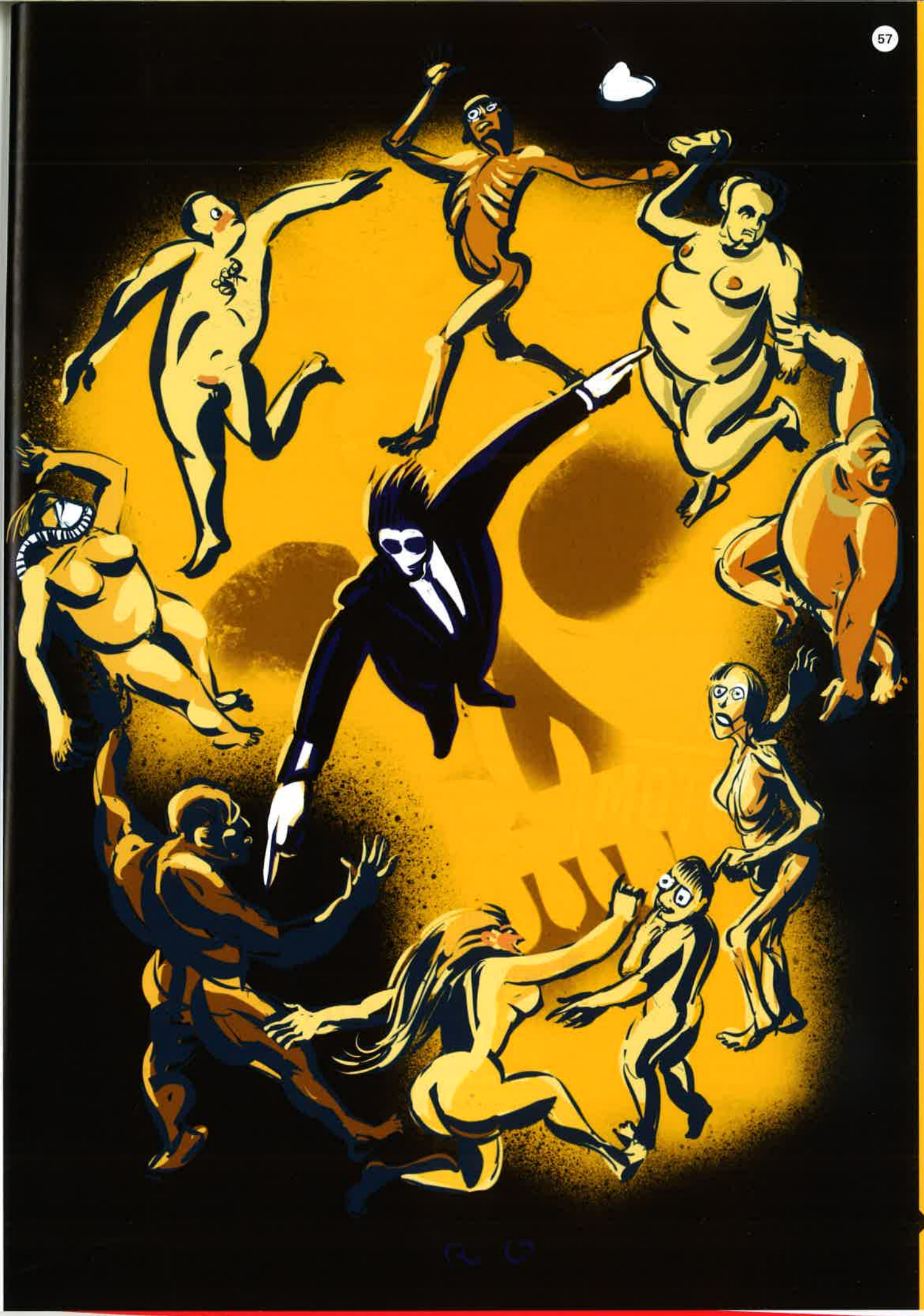

budoucích výnosů, tedy co pro nás, pro společnost ještě udělá. Díváme se na něj z druhé strany, co všechno společnosti přinesl, čím vším jí za většinu svého života přispěl, jaké je jeho dílo.

Seniorské břímě

Právě ta první – ekonomická optika pro futuro – je důvodem, proč se světové odborné společnosti (Global Ageing Network, European Ageing Network, CommonAge Australia) sjednotily ve 12 tezích, z nichž třetí a šestá teze uvádí:

„Nemocnice byly během koronavirové krize upřednostňované na úkor domovů pro seniory. Cílem bylo zajistit dostatečný počet lůžek na jednotkách intenzivní péče, pokud by bylo nutné napojit pacienty na ventilaci. Lidem starším 80 let bylo řečeno, aby zůstali tam, kde jsou, a aby napsali svá dříve vyslovená přání tak, aby nikoho nepřipravili o lůžko na jednotce intenzivní péče."

„V mnoha zemích jsou výdaje plynoucí na péči o seniory součástí fiskální politiky. Jakmile lidé zestárnou a stanou se zranitelnými, jakékoli investice ze strany státu směřující na jejich péči jsou považovány za neužitečné. S každým přibývajícím rokem je péče o seniory pro společnost nákladnější. Takovýto základní společenský postoj však připravuje seniory o jejich důstojnost."

Ano, tyto dvě teze jsou klasickým konfliktem onoho horizontálního a vertikálního vnímání hodnoty lidského života.

Co je správně

Existují mezní situace, kdy člověk nebo společenství jsou přinuceni volit mezi lidskými životy. V některých situacích, jako je například potápějící se loď, se lidé rozhodují podle ustálených vzorů založených na určitých všeobecně uznávaných hodnotách prověřených historií. Například

> Při úvaze o hodnotě života se často střetávají dva velké etické koncepty – teorie užitku a teorie mravních kategorií.

jsou zachraňovány nejdříve děti, pak ženy jako nositelky budoucnosti lidského rodu. Existují však i jiné vzory, které říkají, že nejdříve se mají zachraňovat ti nejslabší a nejzranitelnější, protože mají na rozdíl od silných menší šanci se zachránit sami. V obou vzorech se uplatňuje morální kategorie úcty k lidskému životu a v obou se na tomto základě projevuje racionální úvaha o důsledku rozhodnutí. Je vidět, že ve skutečném životě se obě teorie nemusejí stavět proti sobě.

Pokud čtenáři očekávají závěrečné rozuzlení, jasné sdělení, co je vlastně správné, pak budou zklamáni. Tato otázka nemá jednoznačnou, a tedy správnou odpověď. Jde spíše o hodnotovou pozici. Každý ji vnímáme jinak. Čtenáři ve věku do 40 let se budou velmi pravděpodobně více ztotožňovat s horizontálním pojetím. Stejně tak možná pragmatici či lidé orientovaní na „přežití". Starší osoby, kohorty 45+ nebo možná spíše 50+ budou více vnímat vertikální pojetí a zcela a naprosto oprávněně očekávat zohlednění a reflexi všeho, co pro společnost vykonali, vykonávají, ale ještě budou vykonávat.

Prezident Spojených států Ronald Reagan v roce 1983 napsal: *„Opravdovou otázkou není, kdy lidský život začíná, ale jaká je hodnota lidského života."* Tu hodnotu určujeme každý sám – a to bez ohledu na to, jakým prizmatem nebo s jakým kalkulačním vzorcem k našemu životu někdo přistoupí, včetně nás samých.

Nevnímejme a neposuzujme hodnotu lidského života pouze podle toho, co může, nebo naopak nemůže člověk udělat. Buďme ve svých soudech nejen velkorysí, ale i moudří a posuzujme lidský život i z retrospektivního pohledu, tedy s úctou ke všemu, co daný člověk za svůj život pro ostatní vykonal. ●

Autor je prezidentem Unie zaměstnavatelských svazů ČR.